

Kasteel Neercanne, een omvangrijke mergelrestauratie voltooid

Ten zuiden van Maastricht, vlak tegen de Belgische grens, ligt Château d'Agimont, beter bekend als kasteel Neercanne. Het is het enige terrassenkasteel dat Nederland rijk is. Van augustus 1988 tot oktober 1989 is het hele complex, het kasteel, de bijgebouwen en de terras- en keermuren, aan de buitenkant grondig gerestaureerd. Deze restauratie, het omvangrijkste mergelproject van de afgelopen 20 à 30 jaar, werd op 15 november 1989 op symbolische wijze afgesloten door het leggen van de 'laatste' steen door de burgemeester van Maastricht, dhr. Ph. Houben.

Kasteel Neercanne is gebouwd tegen de oostelijke helling van de Cannerberg. In het dal beneden stroomt het riviertje de Jeker. Aan de overkant van het Jekerdal ligt de St. Pietersberg. De grote mergelafgraving van de ENCI is van deze kant af net niet te zien. Stroomopwaarts, de Jeker volgend, zie je, op Belgisch grondgebied, de steile oevers van het dwars door de St. Pietersberg gegraven Albert Kanaal. Een onnederlands landschap, Limburg op zijn mooist.

De geschiedenis van het kasteel, als zetel van een Heerlijkheid, voert terug tot 1316. Het huidige hoofdgebouw is echter van veel recenter datum. Het werd in 1698

gebouwd in opdracht van baron Daniël von Dopff, de toenmalige militaire commandant van de vesting Maastricht.

Het ingetogen classicistische gebouw heeft een breed front met een in het gevelvlak liggend middenrisaliet. Het risaliet wordt bekroond door een driehoekig fronton met een rond middenvenster, dat versierd is met een ornament van ranken. De voorgevel wordt geflankeerd door twee, ongeveer 3 meter naar voren geschoven, zijvleugels. Exact symmetrisch is het kasteel echter niet. Een deel van een ouder gebouw, uit 1610, is in de zuidelijke zijvleugel opgenomen.

De achtergevel draagt in het veld van een segmentvormig fronton het wapen van Von Dopff. Dit wapen komt ook voor in de sluitsteen van de noordelijke toegangspoort tot het kasteel. Het hoofdgebouw is evenals de rest van het complex bijna geheel opgetrokken van mergel. Deze mergel is afkomstig van de voormalige mergelgroeven van de achterliggende Cannerberg. Alleen de schoorstenen zijn van baksteen en de raam- en deuroplijstingen zijn in Naamse Steen uitgevoerd.

Het poortgebouw van de zuidelijke ingang en de kloeke hoektoren zijn ouder dan het hoofdgebouw. Ze zijn in 1611 gebouwd in de zogenaamde Maaslandse renaissance stijl, de streekstijl van veel van de Zuid-Limburgse kastelen. Kenmerkend, maar voor Zuid-Limburg niet ongewoon, is dat de bijgebouwen achter het kasteel deels tegen de bergwand aangebouwd en deels hierin uitgehakt zijn. Van hieruit heeft men toegang tot het gangenstelsel van de Cannerberg.

De vrij steile helling maakte de aanleg van de terrassen noodzakelijk. De zware, 8 meter hoge, keermuur van het hoogste terras is waarschijnlijk het oudste deel van het complex en dateert vermoedelijk al van voor 1500. De muur wordt gesteund door twee rondelen. De lagere terrassen zijn bereikbaar met behulp van een, in één van de rondelen ingebouwde trap. Deze trap is ook ondergronds vanaf het kasteel te bereiken. Het grote laagste terras is ook geheel ommuurd. Drie tuinhekken met bakstenen pijlers, die bekroond zijn met

Kasteel Neercanne ten zuiden van Maastricht.

lage vazen met een vlamornament, vormen de toegangen tot dit laagste terras.

Van de door Von Dopff in de loop van de achttiende eeuw aangelegde tuinen zijn alleen de drie terrassen overgebleven. De balustraden rond de terrassen, het hekwerk en de siervazen herinneren hier nog aan. In de tuin bevonden zich twee vijvers, een kleinere op het laagste terras en een grote aan de oever van de Jeker. Voor wie het weet, zijn de omtrekken van de grootste vijver nog te herkennen aan het hoogteverschil in het weiland tegenover het laagste terras. Hoe de tuin er in zijn volle glorie uit zou hebben kunnen zien is af te lezen van een gravure uit 1698.

In 1761 verkocht de familie Von Dopff het landgoed. Na een aantal verervingen kwam het kasteel en de bijbehorende landerijen in 1947 in bezit van de *Stichting Het Limburgs Landschap*. Bij deze gelegenheid is het geheel gerestaureerd. Sinds die tijd wordt het kasteel geëxploiteerd als restaurant. Eerst door de *Koninklijke Brand's Bierbrouwerijen* en sinds enkele jaren door *Camille Oostwegel*. In Limburg geen onbekende: hij is tevens de exploitant van *Kasteel Erenstein* en de *Winselerhof*, beide te *Kerkrade*.

Ondanks de grondige restauratie aan het eind van de jaren '40 waren het buitenwerk van de gevels en de in totaal meer dan 1200 meter lange terras- en keermuren danig aangetast. Een nieuwe restauratie, maar nu alleen van het exterieur, was noodzakelijk. De eigenaar, de *Stichting Het Limburgs Landschap*, had al in 1984 het initiatief genomen tot het laten maken van een globaal restauratieplan door *ir. Frans Vandehoek* van het *architectenbureau Schwenke, Bosch, Vandehoek* te Maastricht. De uiteindelijke opdracht tot de restauratie is gegeven door de exploitatiemaatschappij *Château Neercanne*, die het kasteel voor 50 jaar in erfpacht heeft gekregen. De totale restauratie kostte ongeveer f 2.000.000,- en is gefinancierd door de Exploitatiemaatschappij *Château Neercanne* met hulp van subsidies van gemeente en provincie.

De restauratie betrof in hoofdzaak het herstel van de grote terrasmuren vóór het kasteel, de grondkerende muren in de noordelijke en zuidelijke boomgaard en de vele scheidingsmuren rond de binnenplaatsen met de hierin voorkomende poortbogen. Verder zijn de gevels en de daken van het kasteel en de bijgebouwen onder handen genomen.

Heel behoedzaam

De restauratie is zeer behoedzaam uitgevoerd. Voor zover mogelijk is het oorspronkelijke mergelwerk in tact gelaten. Het was dan ook uitdrukkelijk de bedoeling van zowel de architect, *ir. Frans Vandehoek*, als van de opdrachtgever dat de bestaande sfeer van Neercanne behouden bleef. In overleg met *dhr. Querido*, de natuursteenspecialist van de *Rijksdienst voor Monumentenzorg*, werd besloten dat die delen die naar verwachting de eerste 10 à 15 jaar nog konden meegaan niet zouden worden vervangen. De gedeeltelijk met witkalk bedekte gevels van het hoofdgebouw zijn zo goed mogelijk schoongemaakt. De resten van de witte kalk zijn voorzichtig verwijderd om plaats te maken

voor de oorspronkelijke (?) kleurstelling, oker met een donkere belijning. Doelbewust, indachtig de restauratie-uitgangspunten van architect en opdrachtgever, is niet de hele gevel opnieuw geschilderd. Alleen de gootlijsten en enkele profileringen zijn met een sterk absorberende verf licht aangezet om de eenheid van de gevel te herstellen.

Planten gespaard

In nauw overleg met *Het Limburgs Landschap* is zo zorgvuldig mogelijk met de aanwezige plantengroei omgegaan. Bomen en struiken die zich op de muren nesteld hadden en die het metselwerk uit het verband rukten en soms zelfs hele muurgedeelten hadden doen instorten, zijn natuurlijk verwijderd, maar de aanwezige plantengroei zoals de gele helmblom en de muurvaren is zoveel mogelijk gespaard gebleven. Voor wat betreft de gele helmblom is dit uitstekend gelukt, terwijl de muurvaren op haar beurt ook al op enkele plekken is teruggekeerd.

De restauratie van Neercanne is het grootste mergelproject van de afgelopen 20 à 30 jaar. Het is om deze reden dat er bewust niet is gekozen voor een leerlingwerkplaats-project. De voorkeur ging uit naar de inzet van vakbekwame bouwvakkers die zo, onder leiding van de meer ervaren mergelwerkers van de aannemer, de *BV Bouw- en Aannemingsmaatschappij Vic Laudy* uit Sittard, de gelegenheid kregen zich verder te bekwamen in de mergelrestauratie.

Tijdens de restauratie is ongeveer 300 m³ mergel verwerkt. De mergel waarvan het kasteel en de terrasmuren gebouwd zijn, is afkomstig uit de achterliggende *Cannergroeve*. De kwaliteit van de hier nu te winnen mergel is echter matig. Daarom is de voor de restauratie benodigde mergel gedolven in de *Sibbergroeve*, een mergelgroeve op zo'n 10 kilometer afstand van het kasteel. Het gangenstelsel van de *Sibbergroeve* is hierdoor met 30 meter vergroot.

Het plan bestaat om de baroktuin zo veel mogelijk te reconstrueren. Met de herinrichting van het hoogste terras is tijdens de restauratie hiermee al een bescheiden begin gemaakt. Inmiddels is er een stichting opgericht die zich hiervoor zal gaan inzetten. Om de reconstructie historisch zo betrouwbaar mogelijk te laten zijn, is door studenten van de Universiteit van Delft, onder leiding van *Prof. F. van Voorden* een archeologisch onderzoek verricht. Dankzij dit onderzoek is men meer te weten gekomen over de oorspronkelijke plattegrond van de tuin. Verder is bij deze opgravingen de nog vrijwel complete kleine vijver te voorschijn gekomen. De resultaten van het onderzoek naar de beplanting zijn op dit moment nog niet bekend.

In 1998 bestaat Kasteel Neercanne 300 jaar. Gezien de voortvarendheid waarmee tot nu toe aan het behoud van Kasteel Neercanne gewerkt is, lijkt het mogelijk dan ook de reconstructie van de tuin gereed te hebben.

Met dank aan ir. Frans Vandehoek voor de door hem verstrekte informatie.

Math Berkens is kunsthistoricus te Raalte.

Mergel als bouwsteen

In tegenstelling tot de rest van Nederland is Zuid-Limburg rijk aan natuursteen die geschikt is om te gebruiken als bouwsteen. Een uitzondering is te maken voor de zwerfstenen die in Noord-Nederland te vinden zijn en voor het ijzeroer dat voorkomt in de beekdalen van Oost-Nederland. Vooral mergel is een veel gebruikte bouwsteen geweest. Een groot aantal kerken is er geheel of gedeeltelijk van gebouwd, maar ook zijn talloze boerderijen en woonhuizen uit mergel opgetrokken.

Geologisch gezien berust de benaming 'mergel' op een misverstand. Mergel is namelijk een gesteente dat zowel kalk als klei bevat. De Zuidlimburgse 'mergel' is echter een zeer kalkrijke afzetting die soms meer dan 95% CaCO₃ bevat. Deze kalk, afkomstig van schelpdieren, is afgezet in het Boven-Senoen, het laatste tijdvak van het Krijt. Op de plaats waar nu de kalkafzettingen te vinden zijn, was toen een ondiepe zee. In Zuid-Limburg komen drie soorten kalksteen voor: het Gulpens, het Kunrader en het Maastrichts Krijt. In de bouw en de natuursteenhandel wordt het Kunrader Krijt Kunradersteen genoemd en dragen het Gulpens en Maastrichts Krijt beide de naam Mergel. Worden de laatste twee apart onderscheiden, dan spreekt men van Gulpener en Maastrichtse Mergelsteen. In tegenstelling tot de beide mergels is het Kunrader Krijt vrij weinig als bouwsteen gebruikt. Het gebruik bleef voornamelijk beperkt tot het gebied waar de afzettingen te vinden zijn, rond Kunrade. Kunradersteen is vrij hard en wordt daarom bekapt. Gulpener en Maastrichtse Mergelsteen daarentegen laten zich makkelijk tot blokken verzagen. De fijne witte kalk waar de Gulpener Mergelsteen uit bestaat is zachter dan de gele wat grofkorrelige kalk van de Maastrichtse Mergelsteen en daarom voor gebruik als bouwsteen minder geschikt. De Maastrichtse Mergelsteen heeft ook geen al te grote drukvastheid maar is vrij goed bestand tegen verwerking. Blootgesteld aan de buitenlucht vormt zich na verloop van tijd aan de buitenkant van het gesteente een harde, donkergrijze verweringskorst die verdere aantasting van het gesteente tegengaat. Wordt dit patina echter beschadigd, bijvoorbeeld door te weelderige plantengroei zoals bij de terrasmuren van Kasteel Neercanne, en niet te vergeten door toeristen, die hun naam hierin krassen, dan zal het zachte gesteente dat eronder zit vrij gemakkelijk verwerken.

M.B.